

«STOWARZYSZENIA WZAJEMNEJ POMOCY CZLONKÓW SZTUKI DRUKARSKIEJ» - ПРООБРАЗ ПЕРШИХ ПРОФСПІЛОК НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ

«STOWARZYSZENIE WZAJEMNEJ POMOCY CZLONKÓW SZTUKI DRUKARSKIEJ» AS THE PROTOTYPE OF THE FIRST TRADE UNIONS ON THE LANDS OF UKRAINE

Роман Берест

докт. істор. наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Львівського інституту економіки і туризму

Roman Berest

Dr. in History, Professor and Chair of the Department of social and humanitarian disciplines, Lviv Institute of Economics and Tourism

*****

Ключові слова: стоваришування, каса взаємодопомоги, професійна спілка, робітники, Галичина
Key words: copartnership, mutual assistance, trade union, workers, Galicia

*****

Наукове відкриття в 90-х рр. минулого століття унікального історичного факту, а саме того, що 6 листопада 1817 р. у Львові було створено першу на українських землях професійну організацію під назвою «Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Członków Sztuki Drukarskiej» («Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи»), яка основною метою своєї діяльності поставила проблему соціального захисту [1, с. 86-87; 2, с. 14], відкрило нову сторінку історії профспілок України. Важливість та актуальність цієї події полягає у багатьох моментах дослідження соціальної імплементації робітництва, передумов, місця і причин виникнення, результатів діяльності й проблем сьогодення.

19 червня 1873 р. часопис профспілки друкарів «Czcionka» («Буква») зазначав, що на 1817 рік львівське стоваришування «było ednem z pierwszych w Galicji a nawet w całej monarchji» («було одним з перших не тільки в Галичині, а в цілій (Австрійській) монархії») [3, с. 2 (98)].

Стосовно термінології зауважимо, що, на нашу думку, термін «стоваришування», який використано в означенні найдавнішої професійної спілки (хоча його немає у вітчизняних словниках), найбільш точно відповідає значенню соціальної ролі, суспільної місії, особливостям функціонування вище зазначеної організації. Тому його варто використовувати в інтерпретації згаданої профспілкової структури. Вона відіграла велику роль в житті та діяльності галицького робітництва, була першопрохідцем у пошуку соціальної рівноваги та компромісу між робітництвом і працедавцем, стала яскравим прикладом для створення низки галузевих організацій, здобула величезний досвід, який згодом успішно використовували профспілки інших держав.

На загал в останній чверті XVIII ст., австрійське законодавство не принесло галичанам посилення кріпацтва, а навпаки керівництво держави намагалось розкріпачити народ, просвітити його знаннями, створити для нього умови продуктивного розвитку тощо. Австрійська імперія була доволі потужною європейською державою і мала значні досягнення в галузі будівництва, виробництв, транспорту,

сільського господарства, соціальної сфери, культури, освіти, що дає підстави твердити про її високий рівень загального розвитку [4].

Джерельна база історії професійних спілок львівських друкарів складається з різних груп писемних джерел. Важливе значення серед них мають періодичні профспілкові видання друкарів («Czścionka», «Ognisko», «Praca», «Przewodnik» та ін.), статuti, звіти про діяльність, організаційно-правові документи - конституційні акти, державні закони, постанови тощо.

Історія створення перших професійних спілок на українських землях бере свій початок з 1817 р. [5]. Перша профспілкова організація у формі каси взаємодопомоги була створена 6 листопада 1817 року на поліграфічній фірмі Корнелія Піллера у Львові. Її засновником став німець Єжи (Юрій) Леонард Руль. Новій організації дали назву «Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи». Перш за все, Є. Руль запропонував створити невеличку скарбничку, сформувавши умови її наповнення та виробити механізм видання допомоги. Як першу добровільну пожертву в касу майбутнього товариства взаємодопомоги Єжи Руль пожертвував 10 австрійських гульденів [7, с. 25].

Історичне значення першої профспілкової організації на землях України надзвичайно високе, адже вона стала прикладом для наслідування не тільки працівникам інших підприємств та галузей Львова, Галичини, але й корінних земель Польщі та Австрії. Відомо, що організація проіснувала серед поліграфістів Львова 84 роки. 31 грудня 1901 року члени «Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи» вступили у склад товариства «Ognisko» («Вогнище») у Львові і припинили незалежне існування спілки.

В процесі виконання пошукових робіт в архівних документах виявлено цікаві відомості, що в 1817 р. у Львові серед друкарів була створена не одна, а дві професійні спілки [6, с.1]. Наукові дослідження зазначеного факту показали, що 15 листопада 1817 року у львівській друкарні Шнайдера створено подібне робітниче стоваришування. Його засновником став Францішек Квесарій П'ятковський [7, с.58]. Згодом члени створеної організації висловили бажання приєднатися до зазначеного «Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи», що існувало у друкарні Піллера [7, с.25].

22 листопада 1817 р. Є. Руль провів перші збори робітничої спілки, яка на цей час налічувала 25 працюючих осіб від обох друкарень. Тоді було визначено для майбутніх спілчан вступний внесок, який складав 1 гульден, а поточний - 9 крейцерів за тиждень. Варто зауважити, що австрійська влада запровадила тижневу оплату праці, що відповідно сприяло формуванню щотижневої системи сплати поточних внесків.

10 травня 1818 р. на загальних зборах Стоваришування затверджено його перший статут. Як зазначено в документі, «Стоваришування взаємної допомоги друкарів» було утворено з метою забезпечення в різних випадках життя допомоги членам, опікою над вдовами та сиротами загиблих чи померлих членів» [7, с. 25; 3, с. 2 (98)].

У грудні 1818 р. встановлено, що допомогу член професійної спілки при потребі міг отримувати впродовж року. Сума грошової допомоги для особи, що втратила працездатність, складала 4 гульдени в тиждень на перше півріччя року та 2 гульдени в тиждень на друге. Незмінною вона залишалася аж до грошової реформи й запровадження в обіг злогого римського (9.06. 1824 р.).

Відповідь на питання чому перші професійні спілки виникли у Львові і саме серед поліграфістів дає певна традиція розвитку та давнього заснування книгодрукування у місті. Львів без перебільшення можна вважати колыскою друкарства, адже ще в 70-х рр. XVI ст. в друкарні Ставропігії працював відомий першодрукар Іван Федорович. З того часу у Львові існувала велика кількість друкарень. Прихід австрійської влади в Галичину сприяв розвитку поліграфії у багатьох містах краю в кращих тогочасних європейських традиціях. Проте найбільше виділявся Львів, який став столицею Галицького намісництва. З нагоди відзначення 300-ліття від початку книгодрукування у Львові, газета професійної спілки львівських друкарів «Czścionka» («Буква») повідомляла, що від 1573 до 1873 у Львові було 38 друкарень [8, с.1]. На початок XIX ст. в місті існувало 19 приватних та державних друкарень, типографій

і літографій [7, с.11-20]. Високий освітній рівень друкарів зумовлював розвиток поліграфічної галузі, впливав на концентрацію робітництва на виробництві.

Однією з важливих причин створення організації стала проблема захисту робітників. Низька заробітна плата, довготривалий робочий день, понаднормові відробітки, високий рівень смертності, травматизм, професійні захворювання були навіть звичним явищем. До цього долучалися шкідливі умови праці, її трудомісткість та інтенсивність, відсутність елементарних засобів охорони праці та підтримки сім'ї робітника від підприємства на випадок його хвороби, каліцтва чи смерті [8, с. 1-2].

Середня тривалість життя робітників у поліграфічній промисловості Львова складала 40-43 роки. Значною втратою для товариства стала смерть його засновника Є. Руля 25 серпня 1824 р. Керівництво спілкою перебрав Ян Метзлер. Однак його правління також виявилось короткочасним. Він помер 6 травня 1829 р. Непередбачені летальні випадки розорювали касу товариства. Так лише на похорон Я. Метзлера витратили понад 50 злотих ринських [7, с. 25].

Після смерті Яна Метзлера профспілку львівських поліграфістів очолив Ян Сулковський. 11 жовтня 1829 р. з його ініціативи вперше в історії професійних спілок введено оплату членам профспілки друкарів на відрядження. Тоді вона склала один злотий ринський в день.

Значних збитків львівським поліграфістам і, зрештою, населенню міста завдала епідемія холери, яка вибухнула у Львові 23 травня 1831 р. і тривала до 28 жовтня того ж року. За підрахунками в місті захворіло 5 015 осіб, з них за короткий період померло 2 622 чол. Тоді каса стоваришування підвищила виплату хворим з 2 до 3 австрійських злотих ринських в тиждень. Видатки на відрядження підняли на 30 грошів. Одноразова допомога на поховання склала 10 злотих. З метою поповнення каси тижневий внесок було піднято з 2-х до 6 грошів [7, с.26].

Під впливом діяльності каси взаємодопомоги стоваришування поліграфістів фірми Піллера подібні каси виникають в державній друкарні Львова (1833 р.), друкарнях Оссолінських (1847 р.) і Галицькому кредитному закладі (1847 р.) [2, с.18]. Цікаво, що засновником каси взаємодопомоги друкарів Галицького кредитного закладу став її директор Лукаш Скерл [7, с.26].

Однак, унаслідок протиріч зазначена каса проіснувала лише до 1850 р. В той час у складному становищі опинилося стоваришування та каса взаємодопомоги в друкарні Піллера. В умовах протистояння з робітниками щодо підвищення зарплати власник друкарні Корнелій Піллер заборонив існування робітничого взаємодопомогового товариства на території свого підприємства, а її керівника Яна Сулковського - головного управителя друкарні разом з кількома робітниками звільнив з роботи. Таким чином, від 9 травня 1852 до 31 грудня 1856 р. піллерівська каса «Стоваришування взаємної допомоги робітників друкарської справи» майже не існувала. Не останню роль отримали вимоги закону 1852 р. про зміст статутів підприємств. У критичному становищі в 1855 р. опинилися інші професійні товариства [7, с.26].

31 липня 1855 р. Я. Сулковський запропонував створити робітничий комітет і звернутися до усіх поліграфістів Львова з метою створення спільного загальноміського професійного об'єднання друкарів, вироблення нового статуту товариства взаємодопомоги, а також висловив думку підняти тижневий внесок у профспілкову скарбницю з 6 до 20 крейцерів. На початку 1856 р. у приватній друкарні Едварда Віняжа (Винара) було закладено ще одну касу взаємодопомоги. Тоді вона налічувала понад 80 осіб [2, с.20]. Члени організації висловили бажання вступити у професійне стоваришування фірми Піллера.

Новий Статут загального «Стоваришування взаємної допомоги членів друкарської справи» розробили Л. Скерл та Ф. П'ятковський. Перше спільне зібрання відбулося 30 листопада 1856 р. в Міській стрільниці. Верховним покровителем товариства обрали представника міської адміністрації, власника друкарні та великої книгарні у Львові Е. Винара; управителем - В. Маргаша; заступником - А. Тромпетеура; секретарем - Ф. П'ятковського; асистентом - Л.Скерла. Членами управи стали: В. Ляйтнер, Л. Скерл, Ф. П'ятковський, А. Петрасевич, Є. Косткевич, В. Палуський, М. Валашкевич, А. Вішневський та С. Гучковський [7, с.26-27]. Збирати внески доручили О. Срочинському (для державної друкарні), С. Байлі

(друкарня Піллера), Т. Блонському (друкарня Винара), В. Годаку (друкарня Оссолінських), Х. Векгерліну (друкарня Ставропітії). Наглядав за зборами поліцейський ад'юнкт Бачинський.

Нове стоваришування львівських поліграфістів розпочало діяльність 1 січня 1857 р. Уже на перших зборах стати членом загального об'єднання взаємної допомоги друкарів зголосилося аж 83 особи [7, с.27]. Об'єднання спілок поліграфістів міста в одну структуру дало змогу зміцнити та оживити їх діяльність. Так вже на кінець січня 1857 року в касі значилося 765 флоринів 20 грошів. З них 560 флоринів 37 грошів поступило від профспілки державної друкарні, 146 флоринів 24 гроші від профспілки друкарні Винара та 59 флоринів 19 грошів від друкарень Піллера та Шнайдера [7, с.27].

5 липня 1857 року в приміщенні лекційної зали закладу Оссолінських відбулися загальні збори об'єднаної професійної спілки. Л. Скерл у звіті наголосив, що в касі товариства вже є 1 140 гульденів і це дало змогу здійснювати виплату хворим, вдовам, сиротам, інвалідам, відкрити позичкову касу, вкладати кошти на девіденти [7, с.27-28].

В наступному часі ще більше зростають доходи Товаришування. Так, наприклад, за перше півріччя 1863 р. в касі товариства значилося 5 731 зол.рин. Видатки на допомогу за вказаний період склали 590 зол.рин. Наявність вільних коштів у касі Товаришування сприяло змогу управі долучилася до формування фондів гіпотечного банку у Львові [7, с.32].

Успішне існування професійного стоваришування львівських друкарів стало прикладом для наслідування робітниками інших галузей. За подібною організаційною структурою свої професійні об'єднання заснували приватні службовці Галичини, вчителі шкіл, львівські ремісники й робітники торгових закладів і навіть у Львові мешканці міста в 1865 р. створили міжпрофесійну християнську організацію, яка метою свого існування ставила проблему соціального захисту.

Стабільний фінансовий стан сприяв піднесенню культурно-освітньої та оздоровчо-відпочинкової місії стоваришування, заснуванню бібліотеки, гуртка художньої самодіяльності, аматорського ансамблю та проведення концертів, балів, театралізованих вистав, мистецьких вечорів й інших заходів [7, с. 33].

Таким чином, у складних суспільних умовах існування стоваришування львівських друкарів виконувало далеко не просту місію, котра полягала у вирішенні назрілих соціальних протиріч, наданні допомоги різним категоріям осіб, якісному проведенні культурно-освітньої та іншої роботи, чим завоювало глибоку довіру та надію серед трудових верств Галичини.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Берест Р.Я. Професійний рух на західноукраїнських землях в австрійський період // Нариси історії професійних спілок України. - К., 2002. - 731 с.
2. Kieszczyński L. Kronika ruchu zawodowego w Polsce 1808 - 1939. - Warszawa: Instytut Wydawniczy CRZZ, 1972. - 434 s.
3. Nasi Anomalioniści // Czcionka, Lwow, 1873. - №25. - 19 Czerwca.
4. Мудрий М. Галичина // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови та Р. Шуста. - К.: Генеза, 2001. - С.146-149.
5. Берест Р. Я. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817 - 1939 рр.). - Дрогобич: Відродження. - 127 с.
6. Pogląd na sprawy Towarystw // Czcionka. - №1. - 1 Stycznia 1872. - S.1.
7. Bober A. Historia Drukarń i Stowarzyszeń Drukarskich we Lwowie. W siedemdziesiątą rocznicę, powstania Stowarzyszenia «Wzajemnej pomocy» a w pięćdziesiątą rocznicę założenia Stowarzyszenia «Ognisko». - Lwow, 1926. - 256 s.
8. Choroby zawodowe drukarzy // Przewodnik. - №16. Rocznik III. - 1 Listopada 1891.